

Hunyadi Attila

Romániai magyar gazdaságpolitika 1918-1940

Clausa salvatoria: "A gazdaságpolitika területén minden döntés lényegében a releváns tényezők nagyszámú kombinációját veszi tekintetbe. A történész hozzájárulása abban áll, hogy rámutat a potenciálisan jelentős tényezőkre s ezek potenciálisan lényeges kombinációira."¹

Jelen tanulmány a kisebbségi magyar gazdaságpolitika lényeges tényezőit próbálja elemezni: az új államba került nemzeti közösséget, vagyonát, politikai és szakmai érdekvédelmi szervezeteit, a közszellemet, a tudományt és a szellemi irányzatokat, a tulajdonképpeni gazdaságpolitikai elveket és stratégiákat, valamint a gazdaságpolitika társadalmi-szociális hatásait.

Csak azokat a gazdasági tényezőket elemezzük, amelyek kifejezetten a kisebbségi magyar társadalom gazdasági és kulturális érdekeit és értékeit szolgálja.

A gazdasági élet és a jogi rend összefüggésének tudományos vizsgálata azt az elfogadható megállapítást eredményezte, hogy csak a gazdasági élet elemi jelenségei azok, amelyeknek alakításában a jogi szabályozásnak nincs beleszólása, míg a gazdasági élet más területén a jogalkotás, a törvényhozás rendkívül erőteljesen érvényesítheti befolyását a gazdasági életre.

Nemzetiségi államokban a társadalmi osztályérdekek mellett az uralkodó nemzet gazdasági érdekei is szerepet játszanak a törvényhozásban. Romániában a sűrűn váltakozva uralomra került pártok gazdasági és társadalompolitikai célkitűzései mellett a nemzet- és nemzetiségpolitikai célkitűzések is szerepet játszottak a törvényalkotásnál.²

Az 1919-es megszállással és az 1920-ban aláírt trianoni békeszerződéssel román uralom alá került egykori magyar területeken a magyar és román lakosság gazdasági helyzete gyökeresen megváltozott. Az 1867-es kiegyezés után a magyar uralom alá került románság társadalmi rétegei az évről évre jobban megszilárduló és anyagilag egyre jobb társadalmi helyzetben folytonos anyagi gyarapodást értek el. A román társadalmi rétegek anyagi fejlődése elsősorban a magyar államgazdasági politika liberalizmusából következett. A magyar állam gazdaságpolitikájának vezetői a gazdasági életbe nem avatkoztak bele, és a gazdasági élet szervezetei az állami megkötöttségektől szabadon fejlődhettek. Ez a gazdasági liberalizmus 1910 után egyes intézkedésekben ugyan már az állami beavatkozásnak adott helyet, de a háborús éveket nem számítva, a kiegyezés korában a román gazdasági élet mindvégig a szabad gazdasági verseny szellemében fejlődhetett.

A román uralom alá került magyarság gazdasági életét azonban már az új uralom első éveiben döntő módon meghatározta a román gazdaságpolitika beavatkozási irányzata. A román államgazdasági politika már kezdettől fogva letért a gazdasági liberalizmus útjáról és az országban lévő gazdasági vállalkozások egyre jobban megsínylelték az állami beavatkozást. A szabad verseny elvét az állam intézkedései csakhamar áttörték, és a gazdasági életet meghatározó állami intézkedések irányítása alá helyezték.

Nagy-Románia gazdaságpolitikájának alapjait Vintila Bratianu, az ország gazdasági életének legtekintélyesebb szakértője rakta le. Ő fogalmazta meg a liberális párt híres "önmagunk által" ("prin noi însine") gazdasági jelszavát, mely tulajdonképpen a nemzeti alapelvekhez alkalmazott román gazdaságpolitikát jelentette. Szemében a román állam "az integrális nacionalizmus" kifejezése volt, amelynek "a román népgazdasági, pénzügyi, közművelődési és társadalmi tevékenységét kellett védelmeznie és irányítania". Gazdaságpolitikájában mindig arra törekedett, hogy népét "az ország gazdaságainak gyümölcsözésében a román elem számára adott előnyök által felemelje". Vintila Bratianu gazdaságpolitikáját az alapelveknek megfelelő intézkedések követték a gyakorlatban. Ez volt az oka, hogy gazdasági tekintetben Nagy-Románia egész fennállása alatt az egyes vidékek és nemzetiségek gazdasági élete mindvégig különböző volt. Bizonyos vidékeken például adott időben nagy anyagi nyomorúság keletkezett, ugyanakkor másutt hatalmas gazdasági lehetőségek voltak. A székely és magyar vidékeken az adó nagysága és az adóbehajtás szigorúsága rendszerint különbözött attól a mértéktől, amely ugyanezekben a kérdésekben ugyanakkor a román vidékeken alkalmazást nyert. Az altalajkincsek kérdésében, a hitelpolitikában, a földreformot kiegészítő

későbbi intézkedésekben, a különféle egyházi és közművelődési kérdésekben mindvégig érvényesült Vintila Bratianu elképzelése. Halála után egyik méltatója az igazságnak megfelelően állapíthatta meg, hogy "felfogása és példája, valamint tanításai és kifejtett tevékenysége, megvalósított művei minden téren, a román állam és román nép szervezésének és fejlődésének egyenes alapját képezi, amíg Románia fennmarad".³

Statisztika

A trianoni szerződéssel a Romániához csatolt területen 1910-ben 1 660 488 (az összlakosság 31,67%) magyar, 553 902 (10,56%) német, 2 824 177 (53,87%) román és 3,88% egyéb nemzetiségű élt. A közgazdaság szempontjából lényeges, hogy a magyarság csak az őstermelésben foglalkoztatottak csoportjában részesült kisebbségben (az őstermelők 26,7% magyar, 7% szász, 64,9% román), míg a gazdaság többi terén abszolút többséget alkotott. Az ipari, kereskedelmi, szabadfoglalkozású hivatalnoki pályákon foglalkoztatottak városban laktak, így a csatolt területek városaiiban a kisebbségek általában többségben voltak. A falun és városban lakók közötti arány is egészségesebb a kisebbségeknél, mint a románoknál. 1930-ban a többségi lakosság 10,1%-a élt városban Romániában, míg a szászok 23%-a, a magyarok 27%-a városlakó.⁴

1927-ben az erdélyi lakosság 30,22%-a magyar, 10,31%-a német, 55,58%-a román, 3,87% egyéb nemzetiségű. Összesen 1 800 000 magyar él Nagy-Romániában.⁵

Alkotmányos törvényes keret

A főhatalom-változással beállott új alkotmányjogi és törvényes viszonyokat legátfogóbban Nagy Lajos elemzi A *kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagy-Romániában*⁶ c. írásában.

A liberális többségű alkotmányozó nemzetgyűlés szavazta meg - az erdélyi és besszarábiai románság, a magyar párt és a németiség tiltakozása ellenére - az 1923. évi Alkotmányt (Monitorul Oficial 1923. március 29.), amely "a román állam egységes nemzeti jellegét volt hivatott megőrizni". Az új alkotmány nem foglalta magába a kisebbségi szerződés⁷ rendelkezéseit, és ellentmondásba került ugyanakkor a gyulafehérvári határozatok elveivel, melyeket az erdélyi románság egyik jelentős képviselője, Romul Boila szerint "az új alkotmány alaptételeivé kell tenni". Alkotmányjogilag nem biztosították tehát a Gyulafehérvárott az új román állam szervezésével hozott alapelvek ígérte jogokat: teljes nemzeti szabadságot az együttélő népeknek, saját keblükből választott közigazgatást, saját anyanyelvükön való nevelést és önkormányzatot, a törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában a népesség számarányában való részvételt.⁸ Kollektív jogokat nem ismer el az alkotmány, csak individuális egyéni jogokat "a románok számára faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül".⁹

Az alkotmány - közgazdasági rendelkezései értelmében - elvben a magántulajdonra van alapítva, de igen sok engedményt tesz az államszocializmusnak. A tulajdon tehát nem szent és sérthetetlen, kisajátítás útján meg lehet szüntetni a tulajdonjogot, ha az állam és a közigazgatás érdeke kívánja, míg az akkori európai normák értelmében kisajátítás csak elodázhatatlan sürgősség, szükség esetén hajtható végre.¹⁰ Az általajkincsek az államé, mely a termelési tényező viszonyába is beavatkozhat azáltal, hogy törvényekkel szabályozhatja ezeket a gazdasági vagy szociális összeütközések megelőzése végett. Számos szabadságjog hiányzik az alkotmányból: az ipari szabadság, a költözködési és letelepedési szabadság, a törvénybe nem ütköző foglalkozások bárhol való űzhetése, a kereskedelem és a szervezkedés szabadsága.¹¹

A főhatalom-változás és az új politikai rendszer közjogi vonatkozásban a középosztályt sújtja, a hivatalnoki állásokban megtörténik az őrségváltás. Művelődési vonatkozásban új feladatokat ró a kisebbségi társadalomra azáltal, hogy az intézmények a többségiek szolgálatában állnak, míg szociális és gazdasági téren elszegényedés és a nemzeti vagyon összezsugorodása észlelhető. Utóbbit elsősorban az erdélyi földreformtörvény idézte elő, amely kimondta az állam kisajátítási jogát a falusi parasztbirtokokra, legelőkre és erdőkre, a nemzeti ipar fejlődéséhez szükséges területekre, a városokban, bányaiipari és fürdőközpontokban a munkások és tisztviselők részére parcellázásra alkalmas területekre; úgyszintén művelődési, gazdasági, társadalmi és testnevelési szükségletek kielégítése szempontjából.¹²

Az Erdélyi Gazdasági Egylet emlékiratban tiltakozott az általa vagyoneklobzásnak tekintett földreform ellen.¹³

Az 1921. július 23-i törvény parlamenti tárgyalásakor nem volt magyar képviselő a román parlamentben, így a Magyar Szövetség kiáltványban foglalt állást, megállapítva, hogy a törvényt a kétmilliónyi magyarság meghallgatása nélkül, a németiség tiltakozása mellett szavazták meg, és ezért az MSZ óvást emelt. A földreformtörvény több

szakaszát becikkelyezték az alkotmányba és ezáltal alkotmányerőre emelték.¹⁴ Románia történelmi tartományaira külön-külön földreformtörvényt hoztak, ezek részletes intézkedései is világosan rámutatnak a különböző célokra: míg az ókirályságbeli földreform célja ténylegesen mezőgazdasági szociálpolitika, addig az erdélyi törvény elsődleges célja a kisebbségek vagyoni alapjainak elvétele.

A legsúlyosabb kárt az egyházi, iskolai és alapítványi birtokok szenvedték, mivel ezek birtokainak kisajátítása létalapjaiban támadta meg ezen intézményeket. A romániai magyar egyházak birtokállagának 84,54%-át sajátították ki; az EMKÉ-től elvették algyógyi földműves iskoláját a hozzátartozó ingatlanokkal együtt, valamint egyéb földbirtokait is.¹⁵

A községi és közbirtokossági legelőkből és erdőkből a törvény értelmében csak annyi sajátítható ki, amennyi a marhaállomány szükségletét, illetve a családfőknek járó 5-7 holdnyi igényjogosultságát képező területminimumot meghaladja; ezt a mértéket a kisajátítást végző hatóságok messze túllépték, tekintet nélkül arra, hogy e legelők és erdők haszonélvezete székely törpebirtokosok és földnélküliek ezreinek pótolta csekély jövedelmét.¹⁶

Az 1886-tól telepített magyar telepéseknek még hét holdnál is kevesebbet hagytak azon a jogcímen, hogy az 1885. január elseje óta telepítettek birtokai hét holdon felül kisajátítandók az azon a vidéken élő igényjogosultaknak juttatandó földbirtokilletmény határáig; ezzel szemben a törvény a telepítendő románok illetményét 16 holdban állapította meg.¹⁷

A "szociális igazságtevés" jegyében született törvény a városi szegény magyarságot is sújtotta azáltal, hogy a városokat és községeket környező kerti, mezőgazdasági művelés alatt álló területet, a beépítetlenül álló városbeli telkeket kisajátíthatókká nyilvánította.¹⁸

A kisajátítási árak megállapítása önkényes volt, úgyhogy az agrárreform - Scotus Viator megfogalmazásával - tulajdonképpen vagyonekborzás volt, nem csak a magyar birtokosokat tette tönkre, hanem az egyházakon keresztül az egész magyar értelmiségi osztályt, és néha nemzeti bosszú látszatát keltette.¹⁹

Szociális megvalósításokat nem lehet tulajdonítani a földreformnak, ugyanis az 1 663 809 hektár kisajátított területből az igényjogosult fizikai személyek csak 451 653 hektárt kaptak, de ehhez szellemi és anyagi instruálást, a föld megműveléséhez szükséges eszközöket és hitelt nem nyújtott a törvény. Az egyik leghitelesebbnek látszó kimutatás szerint az erdélyi földhözjuttatottak száma 280 679, akik közül román 212 803, magyar 45 628, német 15 934 és más nemzetiségű 6314; ebből azonban nem derül ki, hogy mennyi földet kaptak az egyes nemzetiségek.²⁰

A közönséges törvényhozás is egész sor olyan intézkedést hozott, amelyek a faji alapon álló földbirtok-politika szolgálatában állnak: a kultúrzóna területén lakó állami tanítók az állami feleslegből telepítési telket kapnak, ugyanakkor a telepítési törvények²¹ sértették mind a székely közbirtokosság (gondoljunk arra, hogy az 1924-es bányatörvény államosította a kizárólag kisebbségi, székely közbirtokossági kézben levő borvizeket), mind az aranykitermelő mocsok kisegyzisztenciák érdekeit (utóbbiak jogait külön rendelkezés végül is 1927-ben megvédi).

A munkajogi viszonyokat szabályozó törvények alkalmazásakor számos tisztviselőt selejtezték ki a román nyelvvizsgák következtében.²² A kisebbségekre vonatkozó hátrányos megkülönböztetés az adófizetés és az adóbehajtás terén is érvényesült.²³

A kisebbségi termelőket, iparosokat, vállalatokat érintő, itt nem említett állami intézkedéseket a megfelelő helyen megemlítjük.

Politikai szervezet

Az Országos Magyar Párt elődje Magyar Szövetségként indult, mely átfogó kereteivel kiválóan alkalmas lett volna a magyarság egyetemes nemzeti munkaközösségének és képviselőitének megszervezésére, felölelve politikát, társadalmi életet, közművelésügyi törekvéseket és a gazdasági élet minden ágát.²⁴

Az 1922. december 28-án a romániai magyar nemzetiségi állampolgárok egységes és egyetemes politikai szervezeteként megalakult Országos Magyar Párt a Románia törvényei közé becikkelyezett kisebbségi egyezmény és a gyulafehérvári határozatok alapjára akarta fektetni a magyar kisebbségi életet, így az alkotmány ellen szavazott, amelyet "a magyarság asszimilálására és elrománosítására, valamint az egyéni és társadalmi jog elnyomására és az ország elszegényítésére szánt alkotmánynak jelenti ki".

Az OMP közgazdasági szakosztályát a gazdasági törvényhozás, kormányintézkedések elemzésére és kritikájára, a kisebbségek gazdasági érdekeltségének megszervezésére és együttműködtetésére, a gazdasági érdekek képviselete és a mezőgazdasági ipari kamarákban való érvényesítése céljából létesítették, továbbá, hogy szervezőmunkát szervezzen, szaktestületekben, városi és megyei tanácsokban és a törvényhozásban képviseltesse a kisebbségi közgazdasági érdekszférákat. Amint Gyárfás Elemér, a közgazdasági szakosztály elnöke megfogalmazta: "életérdeünk, hogy a magyarság különböző foglalkozási ágai és társadalmi osztályai között összhangot teremtsünk".²⁵ Feladata volt továbbá a magyar parlamenti tagok és közéleti vezetők közgazdasági téren való útbaigazítása. A szakosztály kétévénként megtartott nyilvános ülésein az erdélyi magyar közgazdaság jelentős személyiségei, a gazdasági érdekképviseleti szervezetek vezetői mellett részt vettek a lelkészek, polgármesterek, szakemberek kisiparosok, tanárok és szakemberek.²⁶

A román kormányok magyar gazdasági energiák paralizálására tett intézkedései ellen a gazdasági szakosztály 1928-ban gazdasági autonómia megvalósítását látja szükségesnek, hiszen a kisebbségek leszegényítése nemzeti öntudatukat veszélyezteti.²⁷

A gazdasági világválság idején indult meg a gazdasági elzárkózás és fejlődött ki a gazdasági önellátás rendszere. Az erdélyi magyarság szintén szakítani igyekszik a korábbi liberális gazdaságpolitikai irányelvekkel és gazdasági életét nemzeti alapokra kívánja helyezni. Az OMP 1933. évi nagygyűlésén a párt közgazdasági szakosztálya már nyíltan állást foglalt a gazdasági élet nemzeti irányban való kiépítése mellett. S e tekintetben a szövetkezeti szervezkedés minél hathatósabb kiterjesztését tartotta szükségesnek.²⁸ Határozati javaslat született a gazdasági tanács létrehozásának szükségességéről: "kisebbségi társadalmunk csak úgy tudja helyét megállani, ha a megmaradt gazdasági és pénzügyi intézményeit újjászervezi. A cél elérése érdekében megalakítandó az erdélyi magyarság gazdasági tanácsa akként, hogy abban gazdasági érdekképviseleti szerveink megfelelően képviselve legyenek."²⁹

Az általános romániai átalakulások miatt 1935-ben a numerus valahicus elleni védekezésépp egységes kisebbségi gazdasági arcvonal felállítását sürgeti az Országos Magyar Párt kisebbségi szakosztálya is.³⁰ 1937-ben a kisebbségi autarchia tűnik az egyedüli védőbástyának.³¹

Az 1938. február 28-i új alkotmány a királyi jogkör kiterjesztése és a végrehajtó hatalom előtérbe állítása által királyi diktatúrát vezet be, március 31-én elrendelik a pártok feloszlását. Hogy a magyarság az új alkotmányosság keretébe illeszkedjék, be kellett lépnie az egyetlen pártba (a Nemzeti Újjászületés Frontjába). A magyarok összefogó kulturális és társadalmi célkitűzésű szervezete, a Romániai Magyar Népközösség 1939. február 11-én alakult meg, mint a romániai magyarság egyetemének általános nemzeti képviselete és népi munkaközössége, célja pedig: kulturális, gazdasági és szociális téren a Romániában élő magyarok egységes képviselete érdekének megóvása és előmozdítása, ennél fogva feladata keresztény szellemben ápolni a magyar kultúrát, megvédeni és kielégíteni a magyar nép gazdasági szükségleteit.³²

Az új rendi parlamentbe jutott kilenc képviselő és hat szenátor elért bizonyos minimális könnyítéseket: például állami póthitel a magyar lelkészek fizetésére, a dévai csángó telepések bizonyos mértékű kártalanítása, valamint más gazdasági és kulturális szervezeteknek biztosított jogokat.³³

Belső szervezés terén a magyar népközösségben tömörült a városi lakosság, illetve a falusi népesség, ugyanakkor a munkásság is önként belépett a népközösségbe.³⁴

A külpolitikai események és a belpolitikai élet változásai következtében a front átalakult a "nemzet pártja" című egyetlen és totális politikai szervezetté. A népközösség nem lépett be az új pártba.³⁵

A kisebbségi politikai szervezet lehetőségeit és szerepét elemezve feltűnnek a politikum szükségszerű korlátai. A nemzetkisebbségi politikai párt alig lehet több a sérelmi kérések ügyvivőjénél. A népek élete két, egymással ugyan összefüggő és egymáshoz szervesen kapcsolódó, de azért alapjában mégis különböző részre tagolható: egyik az önmagunkról való gondoskodás, a másik e gondoskodás külső lehetőségeinek a megteremtése. Az első inkább társadalmi, az utóbbi politikai feladat, a kettő szimmetrikusan kiegészíti egymást, miként az állami életben a bel- és külpolitikai tevékenység.

Érdekvédelmi szervezetek

A politikai tevékenység biztosította keretek betöltésére vállalkoztak a magyarság meghatározó körökben csoportosuló

rétegeinek érdekvédelmi szervezetei.

A nagy múltú és legnépesebb szervezetként számon tartott Erdélyi Gazdasági Egylet nem csak a magyarság egészének és elitjének elismerését érdemelte ki, hanem a román államét is. Az EGE a földreformtörvény siralmas intézkedései ellen memorandumokban tiltakozott, megyei gazdasági osztályai megkísérelték összeállítani a földkisajátítások pontos statisztikáját.³⁶ Az OMP 1926-os gyergyószentmiklósi gyűlésén a gazdasági szakemberek és gazdák felléptek az erdélyi magyarság mezőgazdasági organizációjának minél szélesebb körű és átfogó kiépítése mellett. Alulról fölfelé való gazdakörök szervezését és vezetését szorgalmazta a Székely Földműves Szövetség igazgatója is, ugyanakkor felhívás hangzott el a birtokosok címére, hogy kultúrkapoccsá legyenek népük és a nagyvilág között. A mezőgazdasági kultúra fellendítése érdekében tervbe vették egy magyar falubizottság, illetve egy népkultúra mozgósínház létesítését is. Az OMP parlamenti tagjai egy megalakítandó mezőgazdasági szaktestületet terveztek. Az intenzív építkezés csakis az intelligencia szerepvállalásával volt elképzelhető. Az irányító réteg kötelessége a kisgazda-társadalommal szemben elsősorban a népnevelésben materializálódhat. "Az okszerű mezőgazdasággal megismerkedő magyar gazda jövedelmét két-háromszorosára emelheti, a gazdaságilag erős falusi társadalom (1930-ban a magyarság 73,2%) ki tudja építeni egész gazdasági életét, annak széles hálózatát, megteremtheti szövetkezeteit, megszervezheti a közös beszerzést és értékesítést, értékeinek megfelelő súllyal szólhat bele az érdekeit olyannyira érintő gazdaságpolitika irányításába is" - állapítja meg Demeter Béla, aki részletesen elemzi a magyar falusi társadalom leszegényedésének körülményeit, illetve gazdasági fellendülésének várható kedvező hatását.³⁷

Az 1936-ban új vezetőséggel induló EGE legfőbb törekvése a gazdasági népnevelés lett. A múltó értékű népjóléti megsegítés helyett a társadalomépítés nehezebb munkáját vállalta, arra törekedve, hogy a gazda önmaga segítsen magán és gazdatársain is azáltal, hogy a gazdasági élet alapsejtjében, a gazdakörben kiképzett vezetők irányításával a gazdatársadalomnak kelljen a maga ügyeit igazgatnia, mintaszerű gazdaságával az intelligenciának, a falu értelmiségének kelljen példát mutatnia, különösképpen érvényes ez a tanítóra, akit a törvény gazdasági oktatásra is kötelez.

Az EGE 1854-beli reformközgyűlésének egyik megállapítása háromnegyed századdal később is érvényes maradt: "az EGE-hez hasonló reális célkitűzésű egyesületnél a központi eljárás nagyobbacska eredményekhez nem vezet, egy egész ország gazdászata tetemesen hatni alig képes; csak kézzelfogható siker, az utánozható példaadás és cselekvés fogja meg az emberek lelkét és ösztönzi őket javítani önmagukon és gazdaságukon".

Szász Pál, az új elnök az eredményesség biztosítására az EGE gazdaságszervező és irányító munkáját 13 alkerületben szervezte meg.³⁸ A munka eredményét maguk a számok bizonyíthatják: 1936-40 között a gazdakörök száma háromszorosára növekedett, 575 gazdakörnek 45 330 magyar gazda volt tagja; a szervezet kiadványa, az Erdélyi Gazda Erdély 1310 községében 100-150 000 olvasóhoz jutott el. Négy év alatt 140 téli gazdasági tanfolyamon 4836 gazda részesült módszeres oktatásban, vett részt gyakorlati bemutatókon és nyert oklevelet. A korszerű gazdasági tudomány és okszerű alkalmazásának módszerei e tanfolyamokon jutottak el a gazdatársadalomhoz, amelyet az EGE nemesített vetőmagkiosztással, kül- és belföldi tenyészállat-közvetítéssel is támogatott. S a kiemelkedő eredmények a gazdanapokon és kiállításokon elismerést és jutalmat nyerhettek. E segélyakciók az első években különösképpen a szórványvidéknek szóltak, s csak később a nagyobb tömbökben élő magyar népcsoportoknak.³⁹ Az EGE szót emelt a kis hitellel való ellátás, valamint a mezőgazdasági termékek értékesítésének, feldolgozásának szövetkezeti megszervezése érdekében, így a gazdasági és hitelszövetkezetek testületileg beléptek az EGE-tagok sorába.⁴⁰

Az EGE munkáját értékelve a Brassói Lapok megállapította, hogy bizony ennél a munkánál kellett volna kezdeni már húsz évvel azelőtt, és visszaverte a Keleti Újság támadását is, hiszen "sohasem bíráltuk politikai szervezetünket azért, mert túlságosan ügyesen szervezett és széles népi rétegekre építkezett. Azért bíráltuk, mert ezt kellett volna tennie, és nem tette akkor, amikor még lehetett. Az EGE mozgalma mellé pedig azért állottunk mindjárt gyógyulása első pillanatában, mert ezt tette".⁴¹

A népközösségi gondolat is annak a társadalmi úttörő munkának eredményeképp öntudatosult, melyet az EGE végzett. A népközösség keretén belül az EGE-re hárult az a feladat, hogy a magyar gazdatársadalom ügyét és érdekeit a szakmai szervezetek sorában képviselje.⁴²

Iparos érdekvédelem

Az EGE intenzív munkája paradigma lehetett a kisiparos társadalom számára, amely már az OMP idejében is fontos

szerepet játszott a közéletben. Szabó Béni sokáig a román parlament egyetlen iparosképviselője volt. Hiányzott azonban egy olyan egyetemes magyar iparos szervezet, amely a magyarság legnépesebb városi rétegének érdekeit állandóan védeni és képviselni tudta volna. Az 1884-ben létesült ipartestületek 1925-től 1935-ig országos szövetségbe tömörülve képezték az iparosok, sajnos csak formális és tehetetlen érdekvédelmi szervezetét.⁴³ A szakmai érdekképviselő terén gyökeresen megváltoztatta a kisebbségek jogi helyzetét az 1936. április 31-i, a szakmai előkészítésről és iparújról szóló törvény, mely hatályon kívül helyezte az 1884-es magyar ipartörvényt, megszüntette a magyar ipartestületeket, és öt évtized alatt gyűjtött vagyonukat átadta a munkakamarák kisipari osztályának. A munkakamarák hatásköre öt-hat vármegyére terjedt ki, s így olyanok rendelkeztek az ipartestületek vagyona felett, akik annak megszerzéséhez vagy gyarapításához nem járultak hozzá. E törvényi rendelkezésnek a kisebbségi szakmai testületek elleni élet legjobban az mutatja, hogy ugyanakkor a román kereskedelmi kisiparosok egyesületét a törvény kifejezetten továbbműködni engedi. A magyar népközösség keretén belül indulhattak csak újra a tárgyalások a magyar nemzetiségű kisiparosok életlehetőségeinek és külön szervezkedésének biztosítására. A tárgyalások eredményeképp a magyar iparosok szakmai érdekeinek védelmére hivatott szerv, az Országos Magyar Iparos Egyesület 1940. január 28-án alakult meg.⁴⁴

Gazdaságpolitikai tanulmányok

A kimondottan gazdaságpolitikai alternatívákat és stratégiákat elemző munkák⁴⁵ szerkezetében megkülönböztethető három fő irányelv, mint a gazdaságpolitika célja:

- a) a kisebbségi, nemzeti öntudatában erős társadalom szolidaritása;
- b) kisebbségi autonómia, gazdasági és kulturális alapokon;
- c) egészséges társadalom (a foglalkozási ágak arányos megoszlása).

E célok megvalósításának eszközei:

- a) a különböző magyar társadalmi csoportok és rétegek érdekközössége és érdekegyeztetése a Magyar Szövetség megvalósítása által;
- b) a kisebbségi autonómia sine qua non-ja, a kulturális és gazdasági autonómia érdekében elengedhetetlen feladat a magyar gazdasági erők és tényezők védelme és megfelelő érdekképviselése, a termeléshez szükséges keretek és hitel biztosítása, a gazdasági kultúra emelése;
- c) megfelelő tájékoztatással és önismerettel a szellemi proletariátus csökkentése, a fiatalok közigazgatási, közgazdasági és ipari pályák felé irányítása.

A belső demokrácia körüli vitafórum végeredményben győzelemre vitte e gondolatot, a Vásárhelyi Találkozó formailag megeremtetődött a nemzeti demokrácia. A Vásárhelyi Találkozó azon az alapon, hogy mindnyájan egy nemzet fiai vagyunk és egy sorsban élünk, szükségesnek tartja a belső önellátást és a belső önkormányzatot politikai, gazdasági és kulturális téren, olyan értelemben, hogy az összes politikai, gazdasági és kulturális erőinket közös cél, a nemzeti létfenntartás biztosítása és jogaink kivívása érdekében kell szolgálatba állítani, hogy az adott politikai és jogi helyzetben népünk minél nyugodtabban, békességben, anyagilag biztosabb életet élhessen.⁴⁶ Az egységes erős és erkölcsös nemzeti társadalom megszervezésének módozatait elvben itt tárgyalták meg és fogalmazták meg a *Hitvallásban*. A magyar szövetség a létező szervezetek, intézmények közötti tanács szerepében keretet nyújtott volna a társadalmi, közművelődési és közgazdasági tényezők képviselőire, a politikai gazdasági és kulturális téren egyaránt önellátó és önkormányzattal rendelkező magyar autonómia keretében.

Az autonómia kapcsán dr. Fábrián Dániel, a Bartha Miklós társaság elnöke már 1930-ban kiemelte az Erdélyi Fiatalok hasábjain, hogy az autonómia jogi szankció nélkül illuzórikus lehet, ennek biztosítása azonban a magyar kisebbségi politika irányítóinak a feladata. Az erdélyi kisebbség fiatal generációinak a feladata, hogy azt a jogi autonómiát sokkal mélyebb, lelki, gazdasági és kulturális alapokra fektesse. Mindenekelőtt és mindenkifelett a magyar kisebbség gazdasági autonómiáját kell megeremteni. Ehhez a gazdasági szolidaritás eszméjének realizálását kell kiépíteni, a parasztság, munkásság, az intellektuel réteg speciális érdekképviselői szervezeteiben, hiszen a kereskedelem, ipar, mezőgazdaság, az egész magyar gazdasági autonómia lehetőségei olyan téren kínálóznak, melynek keretei között egy független, haladó szellemű, nagy szociális missziót teljesítő új magyar értelmiségi réteg kialakulhat. Csak egy ilyen réteg tud a kisebbségi élet öncélú, valódi társadalmi és politikai feladatainak megfelelni. Csak ez biztosíthatja a

magyar kultúra egészséges fejlődését és kiterjedését. A gazdasági szakemberek kitermelése, a gazdasági szabad pályák meghódítása, ez lehet a jelszó a kisebbségi fiatalság számára.⁴⁷

A középréteg problémáját elemzi Szabó István és megállapítja, hogy: "a szellemi proletariátus szomorú osztályának növekedése igen nagy veszedelem kisebbségi életünk egyensúlyára. Az erdélyi magyar sajtóra vár a feladat, hogy állandó felvilágosító munkájával gazdasági, kereskedelmi pályák felé irányítsa a tanulni vágyó ifjúságot."⁴⁸

Az egészséges társadalom szempontjából másik fontos elvi kérdés a gazdasági megpróbáltatások, a gazdasági erőnlét kisebbségi vonatkozása: "ellentétben a többségi nemzet helyzetével, ahol az állam nyújt táperőt a kultúrintézményeknek, mi önmegtagadásból tartjuk fenn kultúrintézményeinket. Az általános nyomor azonban, a kisebbségeknél az önmegtagadás, illetve önmegadóztatás végpontját súrolja, amiből nem következhetik más, mint a szomorú való, hogy a kisebbségi, illetve magyar ember megszűnik adót fizetni, iskolafenntartásra sem jut, a gyermek nem viheti a darab fát a hóna alatt az iskolába, nem fog lapra előfizetni, a gyermeknek nem lesz honnan lélekmelegítőt ajándékozni karácsonykor stb., rövidebben, megállunk a kulturális haladás útján."⁴⁹

Nem volt vitás, hogy a gazdasági kérdések is nemzeti jelentőségűek, hogy az erdélyi magyar nép gyarapodásának kulcsa nem a pauperizálódás (az igények és életszínvonal csökkentése), hanem éppen a gazdasági terjeszkedés; faji harcot csak öntudatos, gazdasági értelemben vett független, kis- és középbirtokos, valamint urbánus magyarsággal lehet diadalra vinni.⁵⁰

A város és falu egymásrautaltságát elemzi Csíki Ferenc és Vita Sándor, rámutatván a városi fogyasztóközönség szétszórtságára, ezáltal nagy mennyiségű magyar tőke elszivárgására, ami együtt jár "városi polgárságunk vagyoni hanyatlásával, közéletünk összezsugorodásával".

A magyar gazdasági hanyatlás megállításával szükséges a kohézióteremtő, értékesítés- és fogyasztás-megszervező keret, annak az öncélú magyar gazdasági közösségnek megvalósítása, amely csak feleslegét adja át másoknak, és csak a hiányzót szerzi be külső forrásokból.⁵¹

Az említett gazdaságpolitikai tanulmányok az elvek és szükségletek tisztázása után az ezek megvalósítására pontosan kidolgozott - főleg kisebbségpolitikai vonatkozású (dán, lengyel, ukrán, finn, román és szász) - műveleteket és gazdaságpolitikai paradigmákat is bemutatnak, mint múltbeli és kortárs figyelemre és követésre méltó példákat.

Mivel a román állam közgazdaságához viszonyult a magyar gazdaságpolitika, a gazdaságpolitikai szerzők sokszor konstruktív kritikát és alternatívákat kínáltak a román gazdaságpolitikának.⁵²

Szervezeti szempontból nem elhanyagolható, hogy valamennyi tanulmány a szükségletek kielégítésének legcélszerűbb módját az önszervezésben határozta meg, ugyanakkor a takarékosra nevelő szövetkezetek megszervezésében látta a hitelkérelmek kielégítésének megoldását, általában a szövetkezeti együttműködési formában irányozta elő a magyar gazdaságpolitika, a termelés, feldolgozás, értékesítés, hitelezés belső erőből megvalósítható megszervezését. Az új kisebbségi gazdaságpolitikai szemlélet olyan lehetőségeket keresett, ahol a nép széles tömege vehet részt gazdasági sorsának az irányításában. Ennek elérésére a szövetkezeti szervezet megerősítése és továbbépítése kínálkozott a legmegfelelőbbnek. Korábban még a szövetkezeti mozgalom hivatalos vezetői sem ismerték fel a szövetkezeti szervezetben azt a keretet, melyen keresztül az autonóm és demokrata magyar társadalom gazdasági élete kiépíthető. A hivatalos mozgalmon kívül állók részéről kellett megindulnia egy céltudatos közírói munkának, hogy felhívja a figyelmet e mozgalom nemzetgazdasági jelentőségére a kisebbségi gazdasági életben. A gazdasági válság kapcsán előtérbe került önálló gazdaságpolitikai felfogás térhódítása nagyban kedvezett a szövetkezeti gondolat népszerűsítésének, hiszen egy kisebbségi nemzet gazdasági autarchiájának kiépítésére ez volt a legkedvezőbb keret. Erre a nemzeti gazdasági felzárkózásra pedig annál inkább szükség volt, mert a gazdasági élet küzdelmében egyáltalán nem érezte a magyarság az államhatalom támogatását, és így teljesen önerejére volt utalva, sőt az államhatalom gazdasági támogatásának a hiánya mellett napról napra fokozódott a magyarság ellen irányuló gazdasági elnyomás, mely viszont gazdasági önvédelmi berendezkedésre kényszerítette. A szövetkezeti önszervezés gondolata egy kiterjesztett nemzetgazdasági értelmezésre talált. A nemzetgazdasági feladatok megoldása mellett társadalomgazdasági feladatok elérésére is alkalmasnak kínálkozott a szövetkezeti mozgalom, azáltal, hogy demokratikus szerkezeti felépíttségénél fogva kedvezően mozdította elő a demokratikus társadalom gazdasági fejlődésének kialakulását. E demokratizálást célozta egy következetes gazdaságpolitika és összehangolt gazdaságpolitikai akció érdekében a magyar szövetségen belül létrehozandó gazdasági tanács, amely a legfontosabb gazdasági intézmények (EGE, Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége, Hangyaszövetkezetek Központja, a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank, mint a legnagyobb magyar pénzügyintézet, a Minerva biztosító

Részvénytársaság, Erdélyi Bankszindikátus) fórumaként szolgált volna. A tervezett gazdasági tanácsnak nem csak elvileg kell tisztáznia gazdasági irányulásunk szempontjait, hanem a közösen leszűrt gondolatok gyakorlati megvalósítását is vállalnia kell.⁵³

Közgazdasági oktatás

Az egyházak és közművelődési intézmények birtokainak kisajátításával az állam megkísérelte monopoljogává tenni az oktatást az állami intézményekben. Jancsó Elemér és Bíró Sándor munkái kimutatják az elemi, középfokú és főiskolai, valamint szakoktatásbeli magyar veszteségeket. Az érettségizettek hiányos pályaválasztási felvilágosítása következtében megfigyelhető a túltengés a tanári pályákon, míg kevés magyar hallgató tanult gazdasági iskolákban, hiány mutatkozott a gyakorlati pályákon: állatorvos, ipari vállalkozó, közgazdász, kereskedő⁵⁴, ugyanakkor a szászoknál a maturandusok többsége az ipar és a kereskedelem meg a technikai pályák felé törekszik, és nem fizetéséből, hanem vállalkozásainak jövedelméből akar megélni.

A középosztály e hiányosságaihoz járult még a háború és kivándorlás okozta veszteség.

A román állam iskolapolitikájának róható fel az a deficit, amely a magyarságot országos arányszámának megfelelően megillető helyszükséglet és a valóságos tanulólétszám közötti különbség volt. A középiskolákban az évi deficit 8348-at tett ki (ennyi középiskolai tanulóval volt kevesebb évente, mint amennyi magyar ifjúnak a középiskolában kellett volna tanulnia), líceumban évi 4435 a magyar deficit, állami tanítóképzőkben évi 1832, az állami kereskedelmi iskolákban 1278 (a kereskedelmi iskolákból a magyarságnak 76%-a szorult ki). Az állami kereskedelmi iskolákban 1918-1928 között a magyar tanulók részesedése 90%-ról 24%-ra esett vissza, ipari iskolákban 60%-ról 6%-ra. Holott a magyar társadalomnak a szakoktatás terén óriási érdekei fűződtek volna a magyar nyelvű oktatás biztosításához, a magyar szakiskolák sem csekély számuk, sem pedig gyenge anyagi helyzetük miatt nem eléghették ki azokat az igényeket, amelyeket velük szemben támasztottak.⁵⁵

Az állami főiskolai oktatásban tanuló magyar diákok arányaiban, összevetve a fentieket, a magyarság szellemi vesztesége 80,3%-os volt.

E nagymértékű deficitet igyekeztek pótolni az egyházak gazdasági iskoláik működtetésével (a székelykeresztúri unitárius téli gazdasági iskola 1931-től, a csombordi református téli gazdasági iskola 1935-től, a kézdivásárhelyi és a radnóti téli gazdasági iskolák 1934-35-től). A katolikus és a protestáns teológiákon gyakorlati képzés címén bevezették a végzős évfolyamon a belmissziói és gyülekezeti munka mellett a gazdasági és szövetkezeti élet tanulmányozását. A szövetkezeti gazdasági oktatás az egyházi iskolákban és tanítóképzőkben jóval megelőzte a gazdasági oktatást kötelezővé tevő 1938-as állami intézkedést.⁵⁶ Az egyház szerepe a gazdasági oktatás terén a bethlen gábor-i hagyomány felkarolásával ("hogyan népből jött, a népet szolgáló vezetőket adjon az Akadémia"), hogy "az új papi nemzedék népének nem csak lelki gondozója kell hogy legyen, hanem tanácsadója, vezetője az élet más viszonylataiban is". Az új reformszellem jegyében indul.⁵⁷

E négy földműves iskola messze nem volt elegendő (50 ilyen iskolára lett volna szükség). Az EGE tanfolyamai, a Magyar Nép hetilap mozgalma (gazdasági előadások és tanfolyamok), a brassói és a kolozsvári Székely Társaságok iparostanonc-nevelő munkája igyekeztek az oktatásbeli hiányokat pótolni.⁵⁸

Szellemi háttér

"Az új államkeretek közötti kisebbségi sors egészen új formája a magyar életnek. Meg kell teremteni ennek az életnek meg nem levő belső tartalmát és külső formáit" (László Dezső).

A kisebbségi sors közléte és gondolkodása e tartalomkeresés és formateremtés jegyében zajlott.

Az első és legjelentősebb valóságra ébresztő mű a *Kiáltó Szó* volt.⁵⁹ Jelentőségét a tényfeltárás, a társadalmi, kulturális és gazdasági talpon maradáshoz szükséges feladatok megállapítása adja. A *Kiáltó Szó* két alapeszményt bontakoztat ki, melyek a két világháború közötti szellemi irányzatokon végig követhetők:

(1) A belső demokrácia megvalósításának imperatívusa: "a nép nemcsak tudni akarja hányadán áll a maga sorsa, hanem intézni is akarja azt. Könnyen nép nélkül marad az, aki megkérdés, tájékoztatás és a néprdekek szem előtt tartása nélkül tömegekre kiható vagy éppen életbevágó kérdésben állást foglal. Népet vezetni nem lehet másképpen,

mint közéje menni, s ha küzdelemre kerül sor, előtte haladni."

(2) A nemzetek szövetségébe lépő állam: "az államalkotó külön nemzetek önkormányzati szabadsága s az ilyen önkormányzatoknak úgy területi, mint testületi szervezése, ezek kölcsönös együttműködése s így a nemzetek szövetségéből épült állam, mely a külön népiségek, a nyelvi határok legtöbb kínosságát föltétlenül elemészti". E fejlődésen keresztül láttatja a *Kiáltó Szó* a duna menti államok gazdasági egységének a tartását s ezen az egységen túl az Európai Egyesült Államok kialakulását is.

A demokrácia érdekében Makkai Sándor a *Magunk revíziójában* az organikus munkaközösséget helyezi a nemzeti érték önfenntartásának szolgálatába.

Az erdélyi magyar kisebbség léte a társadalmi megszervezésen múlott - életre vagy halálra -, így a magyar népnek, amely csak tömeg, élő orgánummá kell szerveződnie, melyben minden réteg egymásért és egymás által él: "másfélmillió embernek van és kell hogy legyen önereje arra, hogy minden anyagi és szellemi szükségéről önkörében tudjon gondoskodni".

A fiatal nemzedék színre lépte (Erdélyi Fiatalok, Hitel), majd a Vásárhelyi Találkozó hitvallása betetőzi és koherensen megfogalmazza a kisebbségi modus vivendi megnyilvánulásának alapelveit: belső demokrácia és önkormányzat, önellátás politikai, gazdasági és kulturális téren.

A fiatal írók csoportosulása és a népi mozgalom bevitte a köztudatba az intelligencia és a középréteg nép iránti kötelesség- és felelősségérzetét, hiszen a kisebbségi életforma új terheket fektetett a magyar társadalom vállára, melyeket az állami gazdaságpolitika hátrányosan megkülönböztetett, gazdasági összeroppantásával próbálta előidézni a magyar intézmények és kultúra összerogyását, s ezáltal az asszimilációt. Kultúrnép asszimilálására nem mutat példát a történelem; de kultúra alatt nem csak műveltséget, hanem gazdasági és szellemi kultúrát kell érteni. A gazdasági nevelés által megerősített magyar társadalom nemzeti jövedelmének fokozása megoldhatta a nagy kérdést: a nemzetársadalom életében szükséges összes szervek és intézmények eltartását, s lehetetlenné teszi, hogy megélhetési zavarok álljanak elő, s ezáltal emberek hitüket, kultúrájukat és saját népcsoportjukat hagyják ott.⁶⁰

A szellemi és gazdasági kultúrának a megmaradással való összefüggését legtalálósabban Krenner Miklós fogalmazta meg: "A mi problémánk főleg gazdasági probléma lett. Elsősorban magunk között, és az a kérdés, hogyan s miből éljük meg, s ennek a kérdésnek megoldását elsősorban a magunk erőivel kell keresnünk. Valóban csak utána következhetik minden egyéb: hogyan biztosítsuk lelkiismereti szabadságunkat, egész társadalmunkat. De mikor arról van szó, mentsük meg a földművelést, ipart, kereskedelmet, szabadfoglalkozást, szüntessük meg a munkanélküliséget, vegyük ki a fegyvert az öngyilkosok és családirtók markából, akkor saját erőink és lehetőségeink mozgósításáról van mindenekelőtt szó, és fölébred rögtön egy tervszerű kisebbségi gazdasági politika szüksége, amely a kisebbségi élet minden részletének megvizsgálását, újjá- vagy megszervezésének ügyét is napirendre hozza magával, s megsürgeti az állammal, világgal való szorosabb találkozó keresését. Szóval itt áll előttünk minden, ami vagyunk, ami megmaradni és újjáképződni akar. Egész életünk, sorsunk, jövődönk."⁶¹

A népi mozgalom a szociográfia révén az irodalmi lapokban is szerepeltette a társadalomalakító szellemi és gazdasági mozgalmakat.⁶² A magyarországi szociográfiai művekkel egyenrangúak voltak az erdélyi társadalmat bemutató szociográfiai elemzések is (Balázs Ferenc, Böződi György munkái).

Az Erdélyi Iskola Márton Áron szerkesztésében 1933-tól megjelenő pedagógiai folyóirat nemzetpedagógiai célként műveli a magyarság gazdasági és kulturális nevelését. A keresztény egyházak püspökeik és lelkészeik által, valamint sajtókiadványaikban és az egyleti életben kihangsúlyozottan foglalkoznak a gazdasági problémákkal. Tudományos egyesületek (EME) és civilszervezetek szemináriumaiukban, konferenciákon tudományos igénnyel elemzik a társadalom gazdasági helyzetét és a javulás alternatíváit.

Neves sajtóorgánumok, mint a Magyar Kisebbség, Hitel, Erdélyi Fiatalok elismeréssel szólnak a gazdasági szervezkedés és elméleti gazdaságpolitikai tervekről és megvalósításokról, tudományos elméleti gazdaságpolitikai munkáknak adnak helyet hasábjaikon. Ugyanezt teszik az EGE, a Hangyaszövetkezetek Központja és a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége hivatalos közlönyei. Gazdasági népnevelést karolt föl a nagy közönségnek örvendő Magyar Nép hetilap, Gyalai Domokos szerkesztésében.

A gazdaságpolitika társadalmi hatásai

A kortárs elemzők a következő kritériumok alapján elemezték e hatásokat:

- a) a gazdasági egységek mérlegeinek értékeléséből származó gazdasági hatékonyság;
- b) szociális-társadalmi viszonyok (munkahely, népegészségügy, táplálkozás);
- c) közművelődés.

A fentebbi szempontok szerint állapíthatjuk meg, hogy ha egy nemzet gazdasági mozgalmának eredményét a nemzet gazdasági erejének és gazdasági kultúrájának fokmérőjeként alkalmazzuk, úgy Románia magyar és német kisebbségei nemzetgazdasági erejük tekintetében alatta állnak a többségi nemzet gazdasági erejének, a gazdasági kultúra terén pedig fejlettebb színvonalról tanúskodnak.⁶³

A kisebbségi, magyar gazdasági egységek minden hátrányos megkülönböztetésük ellenére is hatékonyabbak voltak a román szervezetekénél. (Például a nyereséges kisebbségi szövetkezetek százaléka magasabb a román nyereséges szövetkezetek százalékarányánál.)

A kisebbségi magyar gazdaságpolitika és intenzív szervezkedés nyomán számos munkahely létesült, főleg az új szövetkezeteknél és központjaiknál.⁶⁴ Ugyanakkor a tagok számára óriási jövedelemtöbbletet hoztak, például a tejszövetkezetek, amelyek feldolgozótelepeiken exportra állítottak elő árut.⁶⁵

Azáltal, hogy a mezőgazdasági termelés intenzívebbé lett, új mezőgazdasági termékeket feldolgozó vállalatok (len- és kenderfeldolgozó, keményítő- és szeszgyár), fakitermelő és értékesítő szövetkezeti vállalatok, gyümölcsfeldolgozó és konzervgyárak, háziipari szövetkezetek létesültek, amelyek az alkalmazottak és tagok, de a környék pénzjövedelmét is növelték, megnőtt a vásárlóerő és a fogyasztás, ami az egészségi és életszínvonal szempontjából minőségi növekedést eredményezett.⁶⁶

Az emberi erőforrások megőrzése érdekében is működött elgondolt gazdaságpolitika, az OMP és az egyházak szövénypolitikája számolt a gazdaságpolitika lehetőségeivel e téren is.⁶⁷ A székelyföldi ipari vállalatok létesítése, a fürdőügy és az idegenforgalom felkarolása, a közbirtokossági vagyonok szövetkezeti alapon való megszervezése a székely elvándorlást volt hivatott megállítani.⁶⁸

Az iskola és diákszövetkezetek nevelőmunkájukon kívül gazdasági előnyöket is nyújtottak tagjaiknak.⁶⁹ A kolozsvári református teológia ifjúsági egyesületének pénztára sürgősségi betegsegélyt nyújtott a rászoruló diáktársnak; a magyar egyházak intézménye, a Minerva Biztosító Részvénytársaság előnyös biztosításban részesítette a szövetkezeti tagokat, karitatív segélyeket nyújtott. Kamatmentes hitelt is képes volt nyújtani a medgyesi Pax Hitelszövetkezet, amely 80 munkáslakást is épített.

A falusi termékek értékesítésén és a városi fogyasztás megszervezésén kívül figyelemre méltó kulturális és népművelési feladatokat vállalt a brassói Ágisz és Ave aranyos-vidéki szövetkezet. A szövetkezeti alapszabályzatok értelmében valamennyi szövetkezetnek jövedelme bizonyos hányadát közművelődésre kellett fordítania.

Az OMP, az egyházak, az EGE és a szövetkezeti központok támogatásával beindult gazdasági szervezkedés bizonyos vidékeken egészen kiemelkedő teljesítményeket ért el, különösen a szervezést vállaló karizmatikus egyéniségeknek köszönhetően (Balázs Ferenc az Aranyos mentén, illetve Ürmössi József a Homoród mentén).⁷⁰

Románia magyarlakta területein (várost és falut együttvéve) 66 000 szövetkezeti tag tömörült 320 fogyasztási szövetkezetbe és 135 000 tagja volt a 466 magyar gazdasági és hitelszövetkezetnek, a szövetkezeti tagok családtagjaikkal együtt kerek 3/4 milliót számláltak, azaz a romániai magyarságnak csaknem a felét.⁷¹

Hogy a kisebbségi magyar társadalom ilyen nagy arányban vett részt jól körvonalazott és szilárd gazdasági szervezetekben, egyértelműen bizonyítja a kisebbségi magyar gazdaságpolitika eredményességét és hatékonyságát, ami még inkább kidomborul, ha figyelembe vesszük a romániai általános közgazdasági helyzetet, az általános vásárlóerő drasztikus csökkenését, az ipari és mezőgazdasági termékek közötti kóros aránytalanságot (3:1 arány), a mezőgazdasági termelékenység, a gabonahozamok és az állatállomány visszaesését, jóllehet a két világháború közötti Románia par excellence a parasztgazdaságok országa volt (az aktív lakosság 78%-ának jövedelme mezőgazdaságból származott, s csak 10%-a dolgozott iparban).⁷²

A romániai társadalom gazdasági romlását elsősorban az állam erőltetetten az ipart támogató, valamint a társadalom

nagy részének érdekeivel ellentétes gazdaságpolitika okozta. A kisbirtok felaprózottsága, a mezőgazdasági kultúra alacsony szintje, a hitelhiány, a gépesítést nélkülöző extenzív gazdálkodás a kisipar és feldolgozóipar gyengesége általánosan érvényesek voltak a romániai társadalomra.⁷³ Ennek felismerésében és a kiútkeresésben, alternatívaállításban a kisebbségi magyar gazdaságpolitika messze megelőzte mind az állami gazdaságpolitikát, mind bizonyos, realistább pártokét.

A közszellem és a középréteg egészségesebb lélekjelenléte, felelősségtudata által tette később és az aktivitás mezejére képesebb volt a kisebbségi magyar társadalom - önvédelemre szorulva, de megmaradásáért.

1 Lengyel György-Szántó Zoltán: *A gazdasági élet szociológiája*. Bp. 1996. 7.

2 Oberding József György: *A gazdasági élet és gazdasági törvényhozás viszonya*. (Bevezető előadás az EME Jogi és Társadalomtudományi Szakosztályának *A román gazdasági törvényhozás utolsó húsz éve* című előadásorozatához). In: Erdélyi Szemle. 1939. 3-4.

3 Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben - magyarok és románok*. Bp. 1990. 307.

4 Hitchins, Keith: *România - 1866-1947*. Buc. 1998.

5 Sulyok István-Fritz László: *Erdélyi magyar évkönyv. 1918-1929*. Kolozsvár 1930.; az erdélyi magyarság lélekszáma és területi megoszlása.

6 In: *Noua Constitutie a României, 23 de prelegeri*. Buc. f.a. 27-28.

7 uo. 209.

8 uo. 223.

9 Magyar Kisebbség. 1922. 63.

10 *Közgazdasági Évkönyv*. Szerk. Rados Móric-Székely János. Temesvár 1924. 94.

11 Mikó Imre: *Huszonkét év*. 31.

12 uo. 30.

13 uo. 33.

14 uo. 34.

15 uo. 35.

16 uo. 37.

17 uo. 37.

18 uo. 38.

19 Venczel József: *Az erdélyi román földbirtokreform*. Kolozsvár 1942.; Móricz Miklós: *Az erdélyi föld sorsa*. Bp. 1932.

20 Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagy-Romániában. I.m.* 162.

21 uo. 187.

22 uo. 202.

23 Mikó Imre: *i.m.* 25.

24 uo. 65.

25 *Gazdasági sérelmeink és kívánságaink*. Gyergyószentmiklós 1926. (a továbbiakban *G.S.K.*)

26 Al. Olteanu: *Le mouvement économique hongrois en Transylvanie*. In: *Revue de Transylvanie*. 1938-40.

27 Oberding József György: *A szövetkezetek szerepe az erdélyi magyarság gazdasági életében*. In: *Magyar Szövetkezés*. 1939. 6.

28 Vita Sándor: *Gazdasági tanács*. In: *Hitel*. 1937. 45.

29 Magyar Kisebbség, 1930. 55-61.

30 Petrovai Tibor: *Kisebbségi magyar gazdaságpolitika*. In: *Hitel*. 1936. 262-268.

31 Mikó Imre: *i.m.* 206.

- 32 uo. 226.
- 33 uo. 248-249.
- 34 uo. 258.
- 35 *G.S.K.* 1926. 38-49.
- 36 Demeter Béla-Venczel József: *Az EMGE munkája a román impérium alatt.* Kolozsvár 1940. 27.
- 37 uo. 22-28.
- 38 uo. 38-44.
- 39 Szövetkezeti Értesítő. 1937. 65-71.
- 40 Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött.* Kolozsvár 1992. 170.
- 41 Demeter Béla-Venczel József: *i.m.* 16.
- 42 Szabó Béni: *Az ipartestületekről.* In: Magyar Kisebbség. 1930. 681-684.
- 43 Nagy Lajos: *i.m.* 132.
- 44 Magyar Szemle. 1937. 267.
- 45 Szabó Zoltán: *A tanárkérdéshez.* In: Erdélyi Fiatalok. 1930. 56.
- 46 Demeter Béla: *Gazdasági válságunk.* In: Erdélyi Fiatalok. 1930. 59.
- 47 Pongrácz Kálmán: *Erdély és a Székelyföld gazdasági problémái.* In: Közgazdasági Szemle. 1940. 797.
- 48 Petrovai Tibor: *i.m.* 266.
- 49 uo. 270.
- 50 Oberding József György: *Románia mezőgazdasági átszervezése.* In: Hitel. 1938. 133-140.
- 51 Vita Sándor: *i.m.* 45.
- 52 Bíró Sándor: *i.m.* 453-466.
- 53 uo. 467.
- 54 Szövetkezeti Értesítő. 1939. 13-15.
- 55 Vita Sándor: *Metamorphosis Transsylvaniae.* In: Hitel. 1936. 315-320.
- 56 Farkas Árpád: *Erdély mezőgazdasága.* Kolozsvár 1944. 304-375.
- 57 Kós Károly-Paal Árpád-Zágoni István: *Kiáltó Szó - Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros magyarságához.* Kolozsvár. 1921.
- 58 Míkó Imre: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés.* Kolozsvár 1932. 35.
- 59 Krenner Miklós: *Erdélyi út.* Székelyudvarhely 1995. 88.
- 60 Erdélyi Helikon. 1936. 2.; Pásztorláz. 1936. 201.
- 61 Orberding József György: *Kisebbségi szövetkezeteink.* In: Magyar Kisebbség. 289-299.
- 62 Nagy Zoltán: *Erdély gazdasági életének megszervezése.* Kolozsvár 1946. 40.
- 63 Szövetkezeti Értesítő. 1936. 89.
- 64 Dr. Nagy András: *Népegészségügy.* In: Hitel. 1938. 323.
- 65 Nagy Ödön: *Szórvány és beolvadás.* In: Hitel. 1938. 257-276.
- 66 Teleki Ádám: *Mezőgazdasági politikánk.* In: Hitel. 1937. 245.
- 67 Sály István: *Diákszövetkezeti mozgalmunk.* In: Hitel. 1939. 140.; Cseke Vilmos: *Iskolaszövetkezeteink működése.* In: Erdélyi Iskola. 1938-39. 13-16.
- 68 Balázs Ferenc: *A rög alatt.* Torda 1938.; Balázsi Dénes: *Ne nézze senki csak a maga hasznát - Szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagyhomoród mentén.* Székelyudvarhely 1995.
- 69 Fekete Nagy István: *Sorsforduló.* In: Szövetkezeti Értesítő. 1938. 153.
- 70 Hitchins, Keith: *i.m.* 359.
- 71 Ion Mihalache - Marius Gormsen: *Problemele cooperatiei române.* Buc. 1940.

- Berényi Dénes: Az erdélyi magánegyetem kérdéséhez
- Biró A. Zoltán: Romániai magyar magánegyetem, székelyföldi szemszögből
- Hollanda Dénes: Hozzászólás Tonk Sándor Romániai magyar magánegyetem című vitaindító írásához
- Horváth Sándor: Hozzászólás Tonk Sándor, a Sapientia Kuratóriuma elnökének tanulmányához
- Kerekes Jenő: Hozzászólás a romániai magyar egyetemi hálózat kiépítésének kérdéséhez
- Mester Béla: Mi(ke)t értünk ma az "egyetem" szón?
- Péli Gábor: Romániai magyar magánegyetem
- Péntek János: Elvek, tervek és realitások
- Pusztai Kálmán: Vélemény Tonk Sándor írásával kapcsolatban
- Somai József: Válaszúton a függőség vagy függetlenség felé
- Szabó Bálint György: Az erdélyi magyarok 21. századi felsőfokú oktatásának alapelveiről a Transylvania Trust Alapítvány értelmezésében
- Veress Károly: Egy egyetemkoncepció az illúzió és a valóság között
- Vofkori László: Hozzászólás az Erdélyi Magyar Magánegyetem ügyéhez
- Wanek Ferenc: Gondolatok a Romániai magyar magánegyetemről, Tonk Sándor vitaindító írása kapcsán
- Kurdi Krisztina - Ring Éva: Kisebbségi felsőoktatási modellek az Európai Unióban és az Erdélyi Magyar Magánegyetem
- Székely István: Értelmezési keret az erdélyi magyar egyetem kérdéséhez, különös tekintettel annak demográfiai összetevőire
- György Lajos: A magyar tudományosság és a magyar tanárképzés 1927. évi helyzete és jövő feladatai Erdélyben
- Tanulmányi bizottság Kolozsvárott
- A Sapientia Alapítvány Kuratóriumának Nyilatkozata az Erdélyi Magyar Magánegyetem létrehozásáról
- A Sapientia Alapítvány pályázati felhívása
- A kolozsvári székhelyű Sapientia Alapítvány Kuratóriumának közleménye
- Vetési László: Szórványstratégia - nemzetstratégia
- Dan Oprescu: A nemzeti kisebbségek 1999-ben
- Győri Szabó Róbert: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Lengyelországban
- Baranyi László: Magyar rádiós közszolgálat Romániában
- Kósa András László: Új biztonságpolitika az Európai Unióban. Meghatározó lesz-e a Nyugat-európai Unió?
- Mester Béla: Kisebbségi identitás a hálózottság korában
- Zakota Zoltán: Centralizáció és provizorátus
- Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón
- Hunyadi Attila: Romániai magyar gazdaságpolitika 1918-1940
- Zsigmond Csilla Dalma: Ökológiai katasztrófa vagy véletlen baleset? A ciánszennyeződés romániai sajtóvisszhangja
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1988 (folytatás)
- A magyar politikatudomány válogatott bibliográfiája 1999. harmadik negyedév

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék